

1. Кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок: 1) передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги); 2) правонаступництва; 3) виконання обов'язку боржника поручителем або заставодавцем (майновим поручителем); 4) виконання обов'язку боржника третьою особою.
2. Кредитор у зобов'язанні може бути замінений також в інших випадках, встановлених законом.
3. Кредитор у зобов'язанні не може бути замінений, якщо це встановлено договором або законом.

Коментована стаття визначає перелік основних підстав для заміни кредитора у зобов'язанні. Цей перелік є розширеним у порівнянні із правилами ЦК 1963 р. та включає, крім відступлення права вимоги, також і інші підстави. Першою підставою заміни кредитора у зобов'язанні є відступлення права вимоги. Відступлення права вимоги є правочином (договором), на підставі якого старий кредитор передає свої права новому кредитору, а новий кредитор приймає ці права і зобов'язується або не зобов'язується їх оплатити. Договір відступлення права вимоги також в практиці ділового обороту називається "договором цесії", а його суб'єкти відповідно "цедентом" (старий кредитор) та "цесіонарієм" (новий кредитор). Договір відступлення права вимоги може бути оплатним, якщо в ньому передбачений обов'язок нового кредитора надати старому кредитору якийсь майнове надання замість отриманого права вимоги. В такому випадку на відносини цесії розповсюджують положення про договір купівлі-продажу (див. коментар до ст. 656 ЦК). Якщо договір відступлення права вимоги є безоплатним, тобто права по зобов'язанню переходять до нового кредитора без якогось зустрічного надання), такі відносини регулюються також нормами про дарування. Також спеціальним договором, по суті спрямованим на передачу права вимоги, є договір факторингу. Про форму договору цесії та особливості його укладення див. коментар до ст. 513 та ст. 516 ЦК. Самостійною підставою заміни кредитора у зобов'язанні є правонаступництво. В даному випадку мова йдеться про так зване загальне правонаступництво, на підставі якого до правонаступника переходить весь обсяг прав та обов'язків попереднього суб'єкта, в тому числі права кредитора в окремому зобов'язанні. Для фізичних осіб правонаступництво виникає в разі спадкування, коли до спадкоємців переходять права та обов'язки спадкодавця в межах спадкового майна. Наприклад, в разі смерті особи, яка уклала договір банківського вкладу, до її спадкоємців переходять права вкладника за таким договором. Універсальне правонаступництво для юридичних осіб може наступати в разі їх припинення з правонаступництвом (див. коментар до ст. 104 ЦК). Припинення юридичної особи з правонаступництвом, або говорячи термінологією Господарського кодексу України, реорганізація юридичної особи може проводитися у формі злиття, приєднання, поділу тощо. В такому випадку права кредитора у зобов'язанні перейдуть до правонаступника за передавальним або розподільчим балансом. Самостійною підставою для заміни кредитора у зобов'язанні є також виконання обов'язку боржника поручителем або заставодавцем (майновим поручителем). Зазначені підстави завжди тягнули за собою перехід до поручителя або майнового поручителя прав кредитора у зобов'язанні, але вперше коментованою статтею вони були закріплені в якості загального правила. Див. також коментар до ст. 556 ЦК. Підставою для заміни кредитора у зобов'язанні є також виконання обов'язку боржника третьою особою. Можливість покладення виконання зобов'язання на третю особу передбачена ст. 528 ЦК. В цьому випадку кредитор зобов'язаний прийняти належне виконання, запропоноване йому третьою особою. Виконавши зобов'язання замість боржника, третя особа сама становиться кредитором та має право вимагати від боржника виконання зобов'язання на свою користь. Така юридична конструкція в теорії цивільного права отримала назву "суброгація" (від лат. subrogatio, subrogare - "обрання замість"). Суброгація має багато спільного з регресними зобов'язаннями. Основною відмінністю суброгації від регресу є те, що при суброгації до нового кредитора переходить існуюче право з усіма його

забезпеченнями та/або запереченнями, а регресне зобов'язання породжує нове право. Перелік підстав заміни кредитора, закріплений коментованою статтею, не є вичерпним. Частина 2 статті встановлює, що заміна кредитора може відбуватися і з інших підстав, встановлених у законі. Так, наприклад, відповідно до положень ч. 4 ст. 362 ЦК права кредитора можуть бути переведені на співвласника на підставі судового рішення, в разі продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням переважного права співвласника на купівлю такої частки. Подібне право має наймач житла в разі порушення його переважного права на укладення договору житлового найму на новий строк (ст. 822 ЦК). Частина 3 коментованої статті забороняє заміну кредитора у зобов'язанні якщо це встановлено договором або законом. Тобто сторони договору є вільними у включенні в зміст договору умови про заборону заміни кредитора. В такому випадку кредитор за договором не вправі буде передавати свої права іншій особі. А в разі смерті кредитора-фізичної особи зобов'язання припиниться. Зобов'язання, по яким не дозволяється заміна кредитора, визначені також ЦК (наприклад, ст. 515 ЦК, ст. 1008 ЦК (припинення договору доручення смертю довірителя або повіреного тощо).